

Archiwizacja w zdigitalizowanym świecie

KAMILA ŻYTO

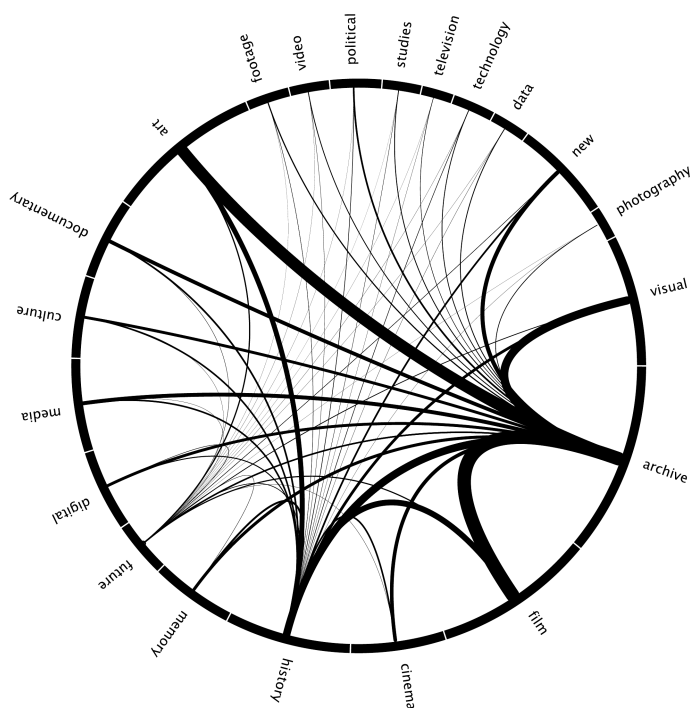
W dniach od 18 do 20 czerwca 2015 r. po raz pierwszy w Polsce odbyła się organizowana pod patronatem NECS (European Network for Cinema and Media Studies) międzynarodowa konferencja naukowa. Od 2007 r. gospodarzem tego wydarzenia każdorazowo jest inne miasto europejskie. Po między innymi Londynie, Stambule, Lund, Mediolanie i Pradze przywilejem goszczenia tej konferencji została obdarowana Łódź – jakkolwiek patrząc, stolica narodowej kinematografii (siedziba prestiżowej PWSFTviT im. Leona Schillera czy odnoszącej coraz większe sukcesy firmy produkcyjnej Opus Film, a wkrótce także Narodowego Centrum Kultury Filmowej). Wybór miejsca kolejnych obrad był więc nie tyle oczywisty, ile merytorycznie uzasadniony. Komitet NESC na poziomie lokalnym organizację powierzył ubiegającemu się o to Uniwersytetowi Łódzkiemu (reprezentowanemu bezpośrednio przez Katedrę Mediów i Kultury Audiowizualnej) i współpracującemu z nim warszawskiemu Uniwersytetowi SWPS. O randze wydarzenia świadczy fakt, że konferencja została objęta patronatem honorowym dwóch ministerstw (Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Nauki i Szkolnictwa Wyższego) oraz uzyskała wsparcie najważniejszych w kraju instytucji naukowych (np. PAN) i czasopism filmowych (w tym „Kwartalnika Filmowego”).

NECS jest organizacją *non-profit* zrzeszającą związanych z szeroko rozumianą kulturą audiowizualną (filmem, telewizją, nowymi mediami) naukowców, praktyków, archiwistów, artystów i programistów. Jej cel to umożliwienie przepływu idei, wymiana doświadczeń, ułatwienie nawiązywania kontaktów zawodowych i profesjonalnych członkom środowisk związanych z branżą oraz wspieranie młodych naukowców. Platforma NECS to miejsce spotkań wirtualnych, które owocują konferencjami, debatami i warsztatami, ale także rodzaj archiwum, dzięki któremu członkowie organizacji zyskują dostęp między innymi do artykułów i książek, informacji na temat najciekawszych wydziałów i prowadzonych przez nie kursów uniwersyteckich czy blogów dotyczących tematyki filmowej, medialnej itp. Nie jest więc przypadkiem, że łódzka konferencja NECS podjęła problematykę archiwów właśnie, a jej temat przewodni brzmiał *Archives of / for the Future*.

W przeszłości archiwizacja kojarzyła się z poupychanymi na półkach pojemnikami skrywającymi kopie filmów czy teczki dokumentacyjne. Do tego skarba

ARCHIVES OF/FOR THE FUTURE

The NECS 2015 Conference
Łódź, Poland, June 18-20, 2015

w mrokach piwnicznych krętych korytarzy mieli dostęp nieliczni. Archiwów strzegł najczęściej państwowy urzędnik, którego obłąskawić mogły tylko liczne zezwolenia i podania. Sytuacja całkowicie się zmieniła w dobie digitalizacji. To, co dotąd było dostępne najzacieklejszym i najbardziej zdeterminowanym badaczom, dziś stoi otworem przed znacznie szerszym gronem zainteresowanych. Archiwa to już nie tylko bogactwo nadzorowane i sterowane przez instytucje państwowe, ale właściwie każda baza danych dostępna *online*. Każdy może skorzystać z materiałów archiwalnych, gdyż coraz częściej ich posiadacze udostępniają swoje zbiory. Ponadto każdy może stworzyć własne archiwum (składają się na nie pliki, które udostępniamy innym w Internecie). Archiwum nie jest już wreszcie tak jednoznacznie kojarzone z czasem przeszłym, z tym, co było, z historią. Archiwa coraz częściej po prostu są, stają się czymś żywym. Bywają wykorzystywane do tworzenia nowych tekstów kultury – fikcyjnych i niefikcyjnych. Przykładem takich praktyk jest zmontowany w całości z ma-

teriałów dokumentalnych film *Powstanie Warszawskie* (2014) Jana Komasy, o którym w trakcie konferencji opowiadała Grażyna Świętochowska. Problematykę wykorzystania materiałów archiwalnych w filmach fikcji podjęła też Diana Dąbrowska w artykule *Przeszłość jest prologiem*¹.

Logo konferencji *Archives off for the Future*, zaprojektowane jako graficzna wizualizacja algorytmicznej funkcji pokazującej relacje między słowami-kluczami najczęściej pojawiającymi się w nadesłanych abstraktach, wyraźnie sygnalizuje zakres zainteresowań badaczy podejmujących ten temat, a jednocześnie przedstawia wachlarz problemów związanych z kwestią archiwizacji i odsyła do jej potencjalnych kontekstów interpretacyjnych. Do tematów, które wybrzmiały szczególnie wyraźnie w trakcie tegorocznej konferencji NECS, należą relacje między teoriami *queer* i *gender* a archiwami (np. referat Martina Panelli pt. *Archiving Gender: (Bio)Technologies of the Self in Found Footage Films and Contemporary Audiovisual Art*) oraz oczywiście problem funkcji filmów dokumentalnych, materiałów *found footage* czy tak zwanych *home movies* jako archiwów (np. wystąpienia Aleksandry Milovanović *Historical Documentary Programs and (Mis)Use of Archive Footage*). Podejmowano również zagadnienia struktury i procesualności telewizji w kontekście archiwów (wystąpienia Patricii Pisters *The Filmmaker as Metallurgist: The Archive and Radical Contingency* oraz Shane'a O'Sullivan *Hidden in the Rushes, Lost in the Feed*). Co ciekawe, liczne zagadnienia związane z socjologią filmu (kino jako instytucja, kultura produkcji filmowej i telewizyjnej, film amatorski i użytkowy) korespondowały – jak się okazało – z problematyką archiwów. Na przykład Anna Nacher już w tytule swojego wystąpienia postawiła ważne pytanie: *Should We Trust the Corporation to Do the Archivist's Job? A Datafied Practices, Collective Memory and Dynamic Communication*. Ponadto podejmowano kwestię roli widowni filmowej i działań fanowskich w procesie archiwizacji. Nie mogło więc zabraknąć wystąpień poruszających i drażących problematykę kinofili i jej współczesnych form. W ramach zainteresowań prelegentów znalazło się nie tylko kino i telewizja, ale również gry komputerowe czy szerzej – nowe media i działania artystyczne, do których dochodzi zarówno w przestrzeni realnej, jak i wirtualnej. Co najważniejsze, a jednocześnie najbardziej oczywiste, w trakcie wielu paneli szczegółowo omawiano różne aspekty funkcjonowania archiwów cyfrowych. Zastanawiano się nad rolą materiałów filmowych poddanych procesowi digitalizacji, a następnie udostępnianych w sieci BitTorrent, bibliotekach VOD czy serwisach internetowych umożliwiających odtwarzanie strumieniowe zamieszczonych plików. Pytano także, jak proces digitalizacji i rekonstrukcji wpływa na kształtowanie się kanonów, jaka jest w tym wypadku rola i funkcja narodowych instytucji zajmujących się archiwizacją. Osobnym wątkiem był temat kulturowych reprezentacji Zagłady i ludobójstwa, problematyczny etycznie z punktu widzenia uobecniania trudnej przeszłości za pośrednictwem źródeł archiwalnych. Niewątpliwie szerszym kontekstem tych rozważań stała się kwestia pamięci – zarówno indywidualnej, jak i zbiorowej – oraz idąca za tym drażliwa sprawa upolitycznienia dostępu do archiwów. W tym nurcie rozważań mieściło się na przykład wystąpienie Suncem Kocer zatytułowane *The Meta-Culture of Fatih Akin's „The Cut” (2014): Discourses of Armenian Genocide*. W innym nurcie, bardzo zresztą wyrazistym i interesującym, sytuowały się zagadnienia związane z archiwizacją dźwięku i muzyki podejmowane między innymi przez Kasparsa Steinberga (*Strategy of Latvian Audiovisual*

Sector Cluster: Balanced Scorecard Approach) czy Cristinę Formenti w wystąpieniu *(Re)Animating Archival Sound Recordings*.

Przebiegowi obrad towarzyszyło Publishers Forum, w trakcie którego prestiżowe wydawnictwa międzynarodowe (na przykład Routledge czy Amsterdam University Press), jak i rodzime (Narodowy Instytut Audiowizualny czy wydawnictwo Muzeum Sztuki w Łodzi) promowały swoje najnowsze publikacje. Główną część konferencji poprzedziły odbywające się 17 czerwca spotkania o charakterze bardziej roboczym i seminaryjnym, których punktem wyjścia także był kluczowy problem archiwizowania oraz związane z nim kwestie pamięci czy kolekcjonowania. I tak jeden z wątków konferencji podnoszący kwestię archiwów kultury popularnej zainicjowały pilotowane przez Mirosława Filiciaka, Michała Pabisia-Orzeszynę oraz Łukasza Biskupskiego warsztaty poświęcone transmedialności w kulturze popularnej, którym przyświecał oczywiście duch Henry’ego Jenkinsa i jego kultowej już książki *Kultura konwergencji*. W ramach tej części dyskusji konferencyjnych szczególnie wyraźnie wybrzmiał temat transmedialności jako zjawiska obecnego już w kulturze popularnej przełomu XIX i XX w., a więc towarzyszącego sztukom audiowizualnym od samego początku ich istnienia. W tym ujęciu jedno media stają się archiwum dla innych. Warsztaty transmedialności odbywały się, co znaczące, w Art_Inkubatorze – zrewitalizowanym magazynie tkanin z przełomu wieków, swoistym archiwum pamięci historii miasta. Tam też miał miejsce moderowany przez Karola Józwiaka i Alexa Caspera Cline’a Graduate Workshop, którego temat przewodni stanowiły związki między technologią a tworzeniem fikcji, między rozwojem technologicznym a szeroko rozumianą humanistyką. Ponadto poranki każdego z dni konferencyjnych były zarezerwowane na spotkania grup roboczych (miały zazwyczaj bardzo wąskie, wspólne pole badawcze) oraz tak zwane fora projektowe. W trakcie tych drugich przedstawiano propozycje i często pierwszy zarys „nowych” projektów znajdujących się w fazie koncepcyjnej i dopiero przygotowywanych do realizacji. Spotkania te dawały możliwość wymiany opinii i konsultacji w zakresie tak unikatowych zagadnień, jak np. film medyczny czy archeologia mediów. Wielość form wypowiedzi i zróżnicowanie formuł uczestnictwa w konferencjach NECS sprawiają, że zainteresowanie nimi rośnie; nie tylko umożliwiają one przedstawianie wyników właśnie ukończonych badań, gotowych artykułów czy sformułowanych już wniosków, ale także dają szansę na czerpanie inspiracji czy wskazówek pozwalających na dalszy rozwój naukowy. Temu celowi służyła także łódzka odsłona NECS.

Należy także dodać, że każdy dzień (zarówno głównej części konferencji, jak i towarzyszących jej wydarzeń) wieńczył wykład i rozmowa z gościem specjalnym. W ich doborze organizatorzy kierowali się – by skorzystać z terminologii Marcina Adamczaka – *strategią szerokiego portfolio*². Chodziło bowiem o rozległość tematyki archiwów i jej istotność w badaniach nad współczesną kulturą audiowizualną z całym jej bogactwem wynikającym z wielości kanałów medialnych oraz rodzajów przekazów i skomplikowania łączących je relacji. W gronie zaproszonych *keynote speakers* znaleźli się tacy artyści, jak pracujący w Warszawie, Bostonie i Nowym Jorku Krzysztof Wodiczko, który w swych pracach wykorzystuje materiały archiwalne jako kontekst i integralną część własnego dyskursu, oraz Marysia Lewandowska od lat współpracująca z Brytyjczykiem Neilem Cummingssem. Wybrane filmy ze wspólnego projektu Lewandowskiej i Cummingsa, zatytułowanego *Enthu-*

siasts, zostały zresztą pokazane w trakcie konferencji³. Główne założenie tego projektu dobrze bowiem koresponduje z tematem konferencji, gdyż bazuje na filmach członków Amatorskich Klubów Filmowych, a więc na materiałach mających status archiwalny, oraz prezentuje całe zaplecze związane z ich powstawaniem (kamery 16 mm, plakaty itp.), co – jak czytamy w materiałach konferencyjnych – *ma stanowić refleksję nad pozycją filmowców amatorów oraz podkreślać znaczenie sztuki w procesie zmian zachodzących w rzeczywistości*⁴. Uczestnicy konferencji mogli się też spotkać z Giovanną Fossati – główną kuratorką holenderskiego EYE, czyli Instytutu Filmowego (jest on w posiadaniu kolekcji około czterdziestu tysięcy filmów), a jednocześnie wykładowczynią Uniwersytetu w Amsterdamie zajmującą się problematyką archiwizacji i digitalizacji filmowego dziedzictwa narodowego. Ponadto referat wygłosił wykładowca akademicki Olivier Grau – autor wielokrotnie cytowanej i dobrze znanej w świecie naukowym książki *Virtual Art* (2003), który poruszył problem zagrożenia „zanikiem”, w obliczu którego stoi współczesna sztuka cyfrowa ze względu na swój specyficzny status ontologiczny oraz niewłaściwe praktyki archiwizacyjne podejmowane przez różne instytucje kultury. Część wykładową każdorazowo uzupełniały rozmowy z gośćmi specjalnymi prowadzone przez starannie wybranych specjalistów w danych dziedzinach, co dało szansę na pogłębienie zagadnień poruszanych w trakcie wykładów oraz umożliwiło ich skomentowanie i wzbogacenie refleksją. Często rozmowy te prowokowały ożywione dyskusje.

Całe wydarzenie – konferencja NECS i towarzyszące jej warsztaty – miało charakter rzeczywiście międzynarodowy. Było zorganizowane z rozmachem, rzadko spotykaną energią i impetem. Członków NECS ciągle przybywa i rekrutują się oni z bardzo wielu krajów, nie tylko europejskich, platforma internetowa jest dostępna przez cały rok. Choć w Łodzi obrady się skończyły, to dyskusja i wymiana zdań wciąż trwa i zapewne będzie trwać do kolejnego spotkania w kolejnym europejskim mieście.

KAMILA ŻYTO

¹ D. Dąbrowska, *Przeszłość jest prologiem*, „Kino” 2015, nr 7, s. 34-36.

² Zob. M. Adamczak, *Globalne Hollywood, filmowa Europa i polskie kino po 1989 roku*, słowo/obraz terytorium Gdańsk 2010.

³ Warto także nadmienić, że w trakcie konferencji – dzięki uprzejmości Wytwórni Filmów

Oświatowych w Łodzi – można było zobaczyć krótkie filmy poświęcone polskim artystom XX-wiecznym, m.in. *Abakany* czy film *Władysław Strzemiński*.

⁴ Katalog konferencji *Archives offfor Future. The NECS Conference*, June 18-20, Poland, Łódź 2015, s. 22.